

PITANJA I ODGOVORI

GDJE NIJE MJESTO FUTURU I.?

Kada bismo i mi imali neko pravilo poput «consecutio temporum», koje bi, da tako kažem, ulijevalo već svojim imenom strahopoštovanje i zahtijevalo, da ga uvažavamo u govoru i osobito u pisanju, valjda se ne bi onoliko griješilo u upotrebi glagolskih vremena. Daleko sam od pomisli, da tražim neko trpanje žive riječi u Prokrustov krevet, ali mislim, da bi ipak trebalo da bar oni, koji pišu po novinama i knjigama, više pripaze na gramatiku te tako izbjegnju nagrdivanju našega književnoga jezika. Točno je, da ne može svatko biti iz kraja, u kojem se govori dobro štokavski, ali kada već postoje tolike gramatike našega jezika, red bi bio, da ih i čitamo i ne dopustimo pogreške, koje se još mogu oprostiti u školskim zadaćama, ali nipošto u štampi, to više, ako se i s pozornice naših kazališta čuju nakaradne stilske i sintaktičke konstrukcije. Mislim, da za to i naša štampa snosi dobar dio odgovornosti, što naši ljudi, pogotovu oni, koji nisu štokavsko narječje usisali s majčinim mlijekom, govore na pr. »... da sam jedva dočekao, kada se doći« (iz jednoga razgovora), ili opet kada daci, u višim razredima gimnazije, pišu: »... pa ako će trebati (spac. M. M.¹), mi ćemo poći u boj...« ili: »... ako će biti potrebno, položiti ćemo i svoj život...«

Primjera iz zadaća bilo bi vjerojatno i previše, kad bismo ih išli sve nabrajati. Oni su, međutim, samo posljedica nehaja prema našoj gramatici, a evo kako se taj odnos odražava u našoj dnevnoj štampi. Primjeri, što ću ih ovdje navesti, govore, kako još veoma često ne znamo, kada i gdje možemo, a kada ne smijemo upotrebljavati futur I.

»Virovitički list« u br. 20. od 5. III. 1954. piše: »Iz ovoga se vidi... i trebat će uložiti još mnogo truda, dok će omladinske organizacije ostvariti svoje zadatke.«

Što tako piše u jednom pokrajinskom listu, ne bi se smjelo toliko ni zamjeriti, kada u zagrebačkom »Vjesniku« od 6. V. 1954. čitamo:

»Ako će Mermans, Anoul, Coppens imati svoj dan, mogli bi se nečemu i nadati.« U »Vjesniku« od 6. VI. 1954. opet na strani 8. čitamo: »Komisija... odlučila je, da Rajkova zamijeni igrač subotičkog »Spartaka« Tihomir Ognjanov, a ukoliko ni on ne će biti zdrav, u Švicarsku će otputovati Petaković...« 16. VII. 1954. »Vjesnik« pak kaže ovako: »Kada će jednoga dana pisati povijest njemačke televizije, sigurno se neće izostaviti emisiju (sic!), koja je javljala o pobjedi njemačkih nogometaša.«

Znam, da će mi netko prigovoriti, što, eto, navodim primjere samo iz sportske rubrike. Kao da nije i sportašu sramota biti nepismen! Mislim, da bi upravo u toj rubrici trebalo pripaziti na pravopisne, gramatičke i stilske pogreške, jer je ta rubrika najčitanija i najpopularnija kod omladine. Ali evo i drugih primjera iz drugih rubrika. Tako u »Vjesniku« od 6. VIII. 1954. stoji: »... on će imati prilike da u potpunosti triumfira tek sutra, kada će čitava Skupština sudjelovati u konačnom i javnom glasanju...« Isto samo malo drukčije naći ćemo i u »Borbi« od 5. VIII. 1954. (zagrebačko izdanje): »Medutim, ... odbijajući da pred neku vrstu plenuma svoje stranke iznese argumentaciju prije utorka, kada će tunisko pitanje doći na dnevni red skupštine.«

A evo i »Globus« u br. 25. (za ovu godinu), donoseći životopis nekoga gangstera, služi se ovakvim konstrukcijama: »U času, kada ćeš počinuti jedan od tvojih starih trikova, ja ću to doznati«, ili malo dalje: »Ako će ovaj crv govoriti, dovest će me u Quentin!«

Za takvo pisanje i stilsko-sintaktički »pačaris«, kako već rekoh, nije kriva samo naša dnevna i nedjeljna štampa, jer evo kako na pr. Ivo Juriša prevodi dramu »Draga Ruth«, koja se prikazuje po našim pozornicama: u tom kazališnom komadu u I. činu (2. slika) otac govori: »Nadam se, da onom, koji će dobiti moju krv, ne će ta biti od velike koristi.«

Mislim, da nije potrebno gomilati primjere, jer su i ovi dovoljni, da zaključimo, kako mnogi naši daci, novinari i prevodioci često ne razlikuju glagolskog aspekta, t. j. ne vide razlike među trajnim i trenutnim glagolima, a isto tako,

¹ Spacioniranje u primjerima svuda je moje.

da upravo na području Hrvatske dosta često susrećemo nepravilno upotrebljavanje futura I. u vremenskim, pogodbenim i relativnim rečenicama. Tu je štokavsko narječje dosta često poprimito u školi i iz knjiga, dok su kajkavsko i čakavsko narječje, a pogotovu njemački, mađarski i talijanski (jezik nekadašnje gospode) uvijek, naročito u Zagrebu, imali utjecaja na jezičnu svijest naših ljudi, koji su se bavili knjigom.

U navedenim primjerima iz štampe imamo pet vremenskih, dvije pogodbene i jednu relativnu rečenicu. Stoga ću se ovdje malo pozabaviti sintaksom tih rečenica (bar ukoliko su o tome već pisali naši gramatički autoriteti) u vezi s futurum I.

Tako je ona rečenica iz »Virovitičkoga lista« — vremenska, a budući da počinje veznikom dok, ona treba da naznači, da se ono, »što se kaže u glavnoj rečenici, događa do početka onoga, što se kaže u zavisnoj«. (Maretić: Gramatika i stilistika, § 499. b). U takvim slučajevima uz veznik dok stoji aorist ili prezent trenutnih glagola za prošlost, a za budućnost prezent trenutnih glagola ili futur egzakti od trajnih. Na pr. *Obaljuje konje i junake, dok(le) dođe konjima carevijem*, ili: *te se rani i oda zla brani, dok se vratim iz Hercegovine*. Prema tome bi u »Virovitičkom listu« moralo stajati: »... dok omladinska organizacija ostvari...«

O takvim primjerima, kao što su: »Kad će se pisati«, »kad će... sudjelovati«, »kad će tunisko pitanje doći« i »kad ćeš počinuti...« Maretić u svojoj Gramatici jasno veli u § 609. e i § 610. a, da »je pogreška uzimati vremenski veznik kada (kad) s futurum I., a za primjer iz nar. pjes.: »Kad ćeš vidjet Šandića Jovana, bježećeš, no pobjeći ne ćeš« Maretić smatra, »da je pogrešan (iako je iz nar. pjesme)« i neobičan. Prema tome bi citirane rečenice imale glasiti: »Kada se jednoga dana bude pisala...«, »kada čitava skupština bude sudjelovala...«, »kada tunisko pitanje dođe...« i »kada počinješ...«, jer su to vremenske relativne rečenice, kojima se radnja događa prije radnje glavne rečenice, pa se po pravilu buduća radnja u njima kazuje prezentom

trenutnih glagola ili futurum egzaktim. Zato bi i ona relativna rečenica: »... koji će dobiti moju krv...« pogotovu imala glasiti: »... koji bude dobio...«, odnosno: »... koji dobije...«

Ako pak veznik kada upotrebimo u vezi s futurum I., u dobrom štokavskom govoru takva rečenica ne će značiti »toliko budućnost, koliko ono, što ima biti«. Tu Maretić navodi primjere kao: Kad ću mnoge rascveliti majke, bolje neka plače moja sama; kad ću ljube u rod otpremiti, bolje neka ide moja sama. (Ostale primjere vidi u Maretićevoj Gramatici, § 610. a).

Pogodbene rečenice, što sam ih naveo, eventualne su, t. j. ako se pogodba vrši (a to se pretpostavlja), vrši se i posljedica, pa u takvim rečenicama stoji uz veznik ako u protazi samo prezent trenutnih glagola ili futur egzakti, na pr. »sve ovo dat ću tebi, ako padneš i pokloniš mi se.« Ili: »ako podeš dvorit cara, Marko, imam tebi opaliti dvore...«

I futur I. uz veznik ako, doduše, može stajati, ali onda rečenica dobiva potencijalno (dopusno) ili konjunktivno značenje (vidi: Belić - Istorija srpskohrvatskog jezika, Predavanja, knj. II., sv. 2., reči sa konjugacijom, Bgd, 1951, str. 225. i Maretić: Gramatika, § 610. a, b, c, d), na pr. »Ako ćeš mene slušati, da ne činiš (ako hoćeš, ako misliš, ako si raspoložen...)«. »Begovac je begovac, ako ne će imati ni novac, a magarac je magarac, ako će imati i zlatan pokrovac.«

Futur I., kako je poznato, u ovakvom obliku (s enkl. obl. prezenta pomoćnoga glagola *htjeti*) razvio se na južnoslavenskom jezičnom području i pojavljuje se sporadično već u rukopisima iz XII. stoljeća, te je kasnije gotovo sasvim potisnuo druge oblike futura (prezent trenutnih glagola, futur od infinitiva i pom. glagola *budem* i *imam*), te tako evo danas moramo pisati o tome, gdje takvom futuru nije mjesto.

(U navedenim primjerima iz štampe bilo je i drugih pogrešaka, kao što je nepravilna upotreba posvojne zamjenice: moj, tvoj, svoj, pa pasiv s objektom u akuzativu i sl., ali o tome — drugi put.)

Malik Mulić

O S V R T I

OSVRT NA PRIPOVIJETKU
»TIJESNI PUTI«

Jezik je piščevo oruđe, sredstvo izražavanja, i pisac mora voditi neprekidnu borbu za što bolji, bogatiji i ljepši izraz i što veću okretnost i istančanost značenja pojedinih riječi i sintaksnih cjelina. I nije u tome ograničen: dopušteno mu je stvarati nove riječi, unositi dijalektizme u književni jezik, može se donekle i ne slagati s pravopisnim propisima, ali u svemu tome mora biti »sretne ruke« i, svakako, umjeren, inače ne će obogatiti naš književni jezik. Osim jezika, koji je piscu prva briga, pisac mora povesti računa o stilu. U našoj književnosti malo koje djelo izide bez nekih griješaka, bilo stilskih, jezičnih ili pravopisnih, pa smatram, da je umjesno i od koristi za pisca i čitaoce progovoriti o tim nedostacima, kako bi se iskorjenjivali i poklonilo se više pažnje jezičnoj kulturi. Iznijet ću tako svoja zapažanja o Sekulićevoj pripovijetki, koja je izišla prošloga ljeta.

Stilska strana ove pripovijetke nije bez zamjerke, a pojedini su propusti očiti na prvi pogled. Evo nam odmah primjera nejasnoće i nelogičnosti: Ti si negdje stradao s onim ustaškim psima? (Str. 123.). Očekivao je da će uskoro biti mir u »nezavisnoj Hrvatskoj«, da će nezadovoljnici uskoro biti pobijeni, a drugi se prepasti i pobjeći, ili se smiriti (str. 127.): U prvoj rečenici nije moguće razabrati, je li lice iz pripovijetke nastradalo skupa s ustašama, na njihovoj strani, ili od ustaša. Shvatimo li drugu rečenicu doslovno, osjećamo nelogičnost. Prema ovome nezadovoljnici će biti pobijeni, a kad to bude, onda poslije nema tko bježati, prepasti se ili se smiriti. Da bude jasna, prva bi trebala glasiti ovako: Ti si negdje stradao od onih ustaških pasa? Druga, da bude logična, bila bi ovakva: Očekivao je da će uskoro biti mir u »nezavisnoj Hrvatskoj«, da će jedni nezadovoljnici biti pobijeni, a drugi se prepasti i t. d.

Zlo je, ako rečenica nije konstruirana u duhu našega jezika kao na pr. ova: napravi posjetu svome »dobročinitelju« (str. 123.). *Napraviti posjetu* odgovara njemačkome: *Besuch machen* ili talijanskome: *far visita*. Čini mi se vjerojatnije,

da je ovo germanizam. Takav se smisao izriče glagolom *posjetiti* bez imenice. Osobito se lako povode prevodioci u konstruiranju rečenica ili sintaksi za sintaksom jezika, iz kojega prevode, a odatle ih prihvaćaju čitaoći, pa i pisci. Nije stoga čudo, što su u našoj književnosti, a naročito u publicistici česte ovakve pojave. Jezik ne sačinjavaju samo riječi, već i rečenica, a to je sintaksa, u kojoj se manje ili više razlikuju svi jezici.

Promaklo je i griješaka druge prirode. Imenica je čovjek samo muškoga roda, ovdje je na jednome mjestu srednjega. Evo: da sve bolje prepoznaje jedno lice od to dvoje ljudi (str. 135). Umjesto *dvoje ljudi* mora stajati: *dva čovjeka*. Pa kad pisac imenici promijeni rod, nije onda čudo, ako drugoj pobrka značenje, na pr. *Napeli uha* i *slušaju* (str. 133.). Imenica *uho*, kao i *oko*, ima danas dva pluralna oblika, pravi: *uha* i dualni: *uši*, i oba se upotrebljuju, ali s razlikom u značenju. *Uha* su na pr. na loncu, a *uši* su ljudski ili životinjski organi.

Tako je u više rečenica izostavljen prijedlog *k* (*ka*). Ovaj prijedlog stoji uz dativ i označuje cilj kretanja radnje; kad je izostavljen, osjeća se, da nešto nedostaje u rečenici. Evo nekih primjera: Sunce je već prevagnulo podnevnu visinu i počelo se spuštati zapadu (str. 119.); priskočio ormaru (str. 121.); Kako se lugar primicao stolu (str. 135.). Točno je, da je u nekim krajevima gotovo u potpunosti otpao prijedlog *k* (*ka*), ili u pojedinim slučajevima umjesto njega upotrebljuju prijedlog *kod*, na pr. doći će kod tebe u stan. Ako narod u nekim krajevima i ne govori ovaj prijedlog, to ne vrijedi za književni jezik. Pogrešno je također govoriti i *kod* umjesto *k* (*ka*) kao u navedenom primjeru.

Gotovo je opća pojava u novije vrijeme, da pisci, osobito novinari uzimaju imenski posesivni genitiv mjesto posesivnog pridjeva. Za to ima također nekoliko potvrda, na pr. I čudio se dobroti i plemenitosti komandanta (str. 138.). Ispravno je: komandantovoj plemenitosti. Naše su novine preplavljene takvim pogrešnim genitivima, ali ih ne bi smjelo biti u ozbiljnijim književnim djelima.